

Marko Babić

BOŽIĆNO OTAJSTVO U LITURGIJI I PRAKSI

437

Služba Božja 3/4 112.

Božić je najljudskija vjerska svetkovina po sadržaju i po raskošnom folkloru kojim vjernačka stvaralačka mašta zaodijeva otajstvo *očitovanja dobrostivosti i čovjekoljublja Spasitelja našega Boga* (Tit 3, 4). To odjekuje u božićnim pjesmama, odsijeva u idiličnim prizorima štalice, vola i magarca. Ukrašena je okićenim božićnim drvцем, zapaljenom svijećom na obiteljskom stolu i mnoštvom zasljepljujućih svjetala po ulicama i izlozima. Oni koji božićno vrijeme koriste samo za lakšu zaradu i agresivnu komercijalizaciju, stvaraju izvanjski božićni ugođaj već od početka prosinca vođeni promidžbeno-potrošačkom logikom da se najbolje i najbrže prodaje voće koje prisprije na tržnicu prije nastupa prave sezone. A Crkva u uzvišenom i ozbiljnom bogoslužju došašća i božićnog vremena pruža mogućnost susreta s najdubljim otajstvima. Može li se, i treba li se, spajati jedno s drugim a da se ne izda vjerodostojnost i punina vjerovanja u spasonosno otajstvo utjelovljenja i tjelesnog rođenja vječnog Logosa?

Pristupiti silazno ili uzlazno

I površni folklor i ozbiljni liturgijski obrasci nastoje, svako sa svoga polazišta, dočarati i približiti *“neizrecivo otajstvo da je Bog htio biti ‘Emanuel’ - Bog s nama od kojega nas ne dijeli nikakva zapreka uzvišenosti i udaljenosti”* (Benedikt XVI.). Taj dvojak pristup božićnom otajstvu u suvremenoj civilizaciji prisutan je već u spisima Novoga zavjeta. Lukino evanđelje djetinjstva stavlja naglasak na ono što je dohvatljivo čovjekovim osjetilima i neposrednom iskustvu: majka i dijete, betlehemska štala, pastiri i njihove ovce, čarolija svitanja novoga dana, nebeska pjesma

koja naviješta mir ljudima. Luka upravo time ocrtava otajstvo očitovanja *dobrostitivosti i čovjekoljublja Spasitelja našega*.

U Ivanovu Proslavu ta prisnost i idiličnost Isusova rođenja ustupa mjesto nedohvatljivom otajstvu utjelovljenja Riječi zaodjenutu *svjetlom koje prosvjetljuje svakoga čovjeka* i ponuđeno je da se prihvati. Neki *vide slavu njegovu* i prihvaćaju je, a neki nikada neće upoznati ni Njega ni slave njegove. Niti će je prihvatiti.

Sveto pismo ne promatra Kristovo utjelovljenje, i njegovo tjelesno rođenje kao nužan slijed utjelovljenja, kao čin sâm za sebe, nego uvijek u odnosu prema našem otkupljenju. U tome je najrječitiji sv. Pavao koji često naglašava da se Krist utjelovio *radi nas i radi našega otkupljenja*. “*Kad dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga, od žene bi rođen, Zakonu podlošan da podložnike Zakona otkupi, te primimo posinstvo*” (Gal 4,4-5). Krist “*postade ljudima sličan, obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, do smrti na križu*” (Fil 2,7-8). Pavlovu misao prihvaća i razrađuje Poslanica Hebrejima: “*Zato On (Krist) ulazeći u svijet veli: Žrtva i prinos ne mile ti se nego si mi tijelo pripravio; paljenice i okajnice ne sviđaju ti se. Tada rekoh: ‘Evo dolazim!’ U svitku knjige piše za mene: ‘Vršiti, Bože, volju tvoju!’*” (Heb 10,5-7).

Mudrost starih

Dobar i siguran putokaz istinskog shvaćanja božićnog otajstva nalazimo i u spisima drevnih crkvenih otaca koji taj događaj i znak svrstavaju u cjelinu Kristova otajstva kojim je ostvareno naše otkupljenje i omogućen vječni život s Bogom. A to se otajstvo trajno obnavlja i uprisutnjuje u liturgijskim slavljinama. U tome prednjači sv. Leon Veliki, papa od 440. do 461. godine. Za njega je Isusovo rođenje i liturgijska proslava toga rođenja pravi “sakrament” koji čini dionicima božanske naravi one koji slave ta otajstva. Zbog toga preporučuje svojim vjernicima:

“*Naučimo se gledati Rođenje Gospodinovo, to otajstvo Riječi što je postala tijelom, ne samo kao spomen jednoga prošlog događaja, nego kao čin što se odvija pred našim očima.*” A u propovijedi na Božić 444. g. veli: “*Gospodin Isus je postao čovjek našega plemena da mi možemo biti sudionici božanske naravi* (2 Pt 1,4). Početak što ga je uzeo u Djevičinu krilu, Krist

je položio u krsno vrelo. Vodi je dao što je bilo poklonjeno Majci. 'Sila Svevišnjega' i 'sjena' Duha Svetoga što učini da Marija rodi Spasitelja omogućuje da voda preporodi vjernika."

Na Božić 453. zanosno govori svojim vjericima o otajstvu Kristova rođenja i posadašnjenu toga otajstva u liturgiji:

"Da nas ne uznemire naše slabosti, pomažu nam evanđeoske i proročke riječi. One nas tako ražaruju i poučavaju te nam se čini da Gospodnje rođenje kojim je 'Riječ postala tijelo' ne dozivaju toliko u pamet kao prošlo koliko ga kao nazočno motrimo. Ono što je anđeo javio pastirima koji su bdjeli čuvajući svoja stada, ispunilo je i naše uho. I na današnjoj se svetkovini govori: 'Javljam vam veliku radost koja će biti za sav narod. Danas vam se u Davidovu gradu rodio Spasitelj koji je Krist Gospodin'. Visu se toga oglašenja pridružuje kliktanje bezbrojnih anđela. Svjedočanstvo kojemu pjeva mnoštvo nebeske vojske postaje odličnije ... Utječemo li se toj neizrecivoj susretljivosti Božjega milosrđa, što je Stvoritelja ljudi navela na to da postane čovjekom, ona će nas uzdići do naravi Onoga kome se klanjamo u našoj naravi."

Otkupiteljski vid utjelovljenja Logosa, i tjelesnog rođenja od Djevice, za Leona je uzrok istinske radosti. Tako u homiliji (br. 71) na vazmenom bdijenju 443. naglašava:

"Moramo se nadasve radovati promjeni koja nas iz zemaljske niskosti prenosi u nebesko dostojanstvo. To čini neizrecivo milosrđe onoga koji je sišao u naše da nas uzdigne u svoje." A kao logičan slijed vjerničkog doživljavanja božićnog otajstva potrebno je životom potvrditi ono što kao vjernici izražavamo u liturgijskim slavljinama. Tim mislima zaokupljen Leon Veliki potiče svoje vjernike:

"Probudi se, čovječe! Spoznaj dostojanstvo svoje naravi. Sjeti se da si načinjen na Božju sliku koja je u Adamu iskvarena, ali je u Kristu ispravljena. Služi se kako se treba služiti vidljivim stvorenjima kao što se služiš zemljom, morem, nebom, zrakom, izvorima i rijekama."

Slično se izražava i Ćiril Aleksandrijski:

"Onaj koji je odvijeka, rođen je u tijelu, uzevši sve što je naše, zato da bi plod tijela – tj. mi – koji bijasmo podvrgnuti raspadljivosti, i koji bijasmo na putu propasti, ostali u njemu, koji je postao ono što smo mi da bi nas učinio dionicima onoga što je on."

Crkveni su oci isticali povezanost Kristova utjelovljenja i rođenja s učinkovitošću kršćanskih sakramenata. Tako Leon u propovijedi na Božić 444. naviješta svojim vjericima i ovo:

“Početak što ga je uzeo u Djevičinu krilu, Krist je položio u krsno vrelo. Vodi je dao što je bilo poklonjeno Majci. ‘Sila Svevišnjega’ i ‘sjena’ Duha Svetoga što učini da Marija rodi Spasitelja omogućuje da voda preporodi vjernika.”

A glasoviti palestinski monah iz 7. stoljeća sv. Maksim Priznavalac, čiji je tekst predložen za službu čitanja 4. siječnja, povezuje Isusovo rođenje sa životom svakoga vjernika.

“Božja Riječ, koja se po svojoj dobroti i čovjekoljublju jednom u tijelu rodila, za one koji to hoće uvijek se iznova u duhu rađa te postaje djetetom što u njima krepostima raste.”

Božićno otajstvo u liturgijskim tekstovima

Kršćanska otajstva se izražavaju u bogoslužju, osobito u liturgijskim misnim obrascima, prema načelu *lex orandi – lex credendi*. Slobodno prevedeno to bi značilo da se u molitvi odražava i izražava vjera. Ali vrijedi i obrnut proces: vjera se u svome očitovanju koristi konkretnim molitvenim oblicima. Zbog toga su liturgijski molitveni obrasci dragocjen izvor teozizma kod proučavanja sadržaja vjere u određenom vremenu i prostoru. I božićno se otajstvo najispravnije odražava i u današnjim službenim molitvenim obrascima za slavljenje mise i bogoslužja časova. Zbog toga ćemo ukratko istaknuti neke naglaske u tim obrascima koji nam pokazuju da je Isusovo rođenje najtješnje povezano s otkupljenjem čovjeka. Otajstvo Isusova tjelesnog rođenja već sadrži klicu našega spasenja.

Općenito možemo spomenuti da liturgijski tekstovi božićnog vremena uklapaju slavljenje Božića u cjelokupno Kristovo otajstvo očitovano Isusovim životom i riječima. U njima se Isusovo tjelesno rođenje povezuje s njegovom proslavom i spasenjem čovjeka. Ta je ideja već istaknuta u ulaznoj pjesmi Mise bdijenja što se slavi 24. prosinca navečer: *“Danas ćete znati da doista dolazi Gospodin da vas spasi, a sutra ćete vidjeti njegovu slavu.”* Tekst je preuzet iz Mojsijeva govora Izraelcima za vrijeme izlaska iz Egipatskog ropstva. U njemu je naviješten izvanredni Božji zahvat po kome će Narod Božji upoznati da je Bog stvarno s njima. Tim riječima ulazne pjesme na božićnoj misi bdjenja Isusovo rođenje već poprima eshatološko obilježje jer je Kristov dolazak tijesno povezan sa spasenjem.

Predložena *svetopisamska čitanja* na spomenutoj Misi bdjenja ciljaju prema istoj svrsi. Odlomak iz Poslanice Rimljanima

(1,1-6) prikazuje novorođeno dijete kao potomka Davidova po tijelu koji će po uskrsnuću od mrtvih biti očitovan kao Sin Božji kojemu je zadatak da sve narode privede poslušnosti vjere. Odlomak iz evanđelja (Mt 1,18-21) još izrazitije razvija spomenutu ideju po nebeskoj objavi Josipu: *“Rodit će (Marija) sina, a ti ćeš mu nadjenuti ime Isus, jer će on spasiti narod svoj od grijeha njegovih.”*

Zborna molitva povezuje Kristov dolazak na zemlju po rođenju u Betlehemu s njegovim slavnim dolaskom na koncu vremena kad će se očitovati kao sudac: *“Bože, ti nas svake godine veseliš dočekom rođendana tvoga Sina, daj da ga mi koji ga sada s radošću primamo kao Otkupitelja ugledamo kao Suca koji će suditi žive i mrtve.”*

Časoslov božićnog vremena predstavlja Isusovo rođenje kao ostvarenje našega spasenja. Tom porukom su, više-manje, prožeti svi časovi. Već antifona u pozivniku na Badnji dan najavljuje: *“Danas ćete znati da dolazi Gospodin, a sutra ćete vidjeti njegovu slavu.”* Druga i treća antifona na jutarnjoj istoga dana još su izričitije: *“Podignite glave: evo približuje se vaše otkupljenje... Sutra će vam sinuti spasenje, govori Gospodin nad vojskama.”* I responzoriji na srednjem času sadrže molitvu da Isusov dolazak na zemlju donese spasenje i otkupljenje. Tako o šestom času zazivamo: *“Sjeti nas se, Gospodine, po dobroti prema puku svome! Pohodi nas spasenjem svojim!”* Za deveti čas je predložena molitva: *“Dođi, Gospodine, i ne kasni! Otpusti zloće puka svoga!”*

U čitanju iz Leonova Prvog govora o Rođenju Gospodnjem predloženom za službu čitanja na Božić, između ostaloga, čitamo:

“Predragi, radujmo se, jer nam se danas rodio naš Spasitelj ... I neka se nitko ne odvađa od te radosti. Svi imamo jedan jedini razlog općeg veselja: naš je Gospodin uništio grijeh i smrt i kao što nikoga nije našao bez grijeha, tako je došao da nas sve spasi.” Odgovor nakon toga čitanja sadrži zanosan usklik: *“Danas nam zasinu dan otkupljenja novoga, što nam ga Bog odavna pripravi, dan vječne sreće.”*

I himan na Prvoj večernjoj božićnog vremena sadrži istu poruku: *“Sujedoči to nam ovaj dan, što sviće svake godine. Od Oca da si došao Otkupitelj nam jedini.”*

Druga antifona na jutarnjoj svetkovine Bogorodice Marije, što je ujedno i osmina Božića, već u ozračju Isusova rođenja vidi

ostvarivanje spasenja najavljeno preko Ivana Krstitelja: *“Evo, Marija nam rodi Spasitelja; Ivan vidjevši ga povika: Evo Jaganjca Božjeg, evo onoga koji oduzima grijeh svijeta!”*

A sve antifone i rezponzoriji na srednjem času kroz božićno vrijeme učestalo povezuju božićno otajstvo i spasenje. Tako rezponzorij na šestom času glasi: *“Svi krajevi svijeta vidješe – spasenje Boga našega.”* Antifona za deveti čas preuzima riječi Starca Šimuna što ih je izrekao prigodom susreta s Isusom u Hramu: *“Vidješe oči moje spasenje tvoje koje si pripremio pred licem sviju naroda.”* Antifona za Blagoslovljen 5. siječnja je izravna: *“Gospodin pohodi i otkupi narod svoj.”*

442

Uz vjeru da utjelovljenje i rođenje Kristovo uništava grijeh koji je sprječavao čovjekov pristup k Bogu, liturgijski tekstovi božićnog vremena predstavljaju Isusovo rođenje kao početak obnove svega stvorenja. Ostvarenje onoga što Pavao najavljuje u Poslanici Efežanima (1,10) kao cilj otkupiteljskog djela: *“Obuhvatiti pod jednu glavu sve što je na nebesima i na zemlji.”* Kršćanska liturgija gleda otajstvo Isusova rođenja kao ostvarenje Izaijina proroštva o ponovnoj uspostavi sklada među stvorenjima Božjim.

“Vuk će prebivati s janjetom, ris ležati s kozličem, tele i lavić zajedno će pasti, a mladunčad njihova skupa će ležati, lav će jesti slamu ko govedo. Nad rupom gujinom igrat će se dojenče, sisanče će ruku zavlčiti u leglo zmijinjje” (Iz 11,6-8). A taj Izaijin odlomak predložen je za službu čitanja na Božić. Iz istoga je proroka preuzet tekst za pričesnu pjesmu na Misi bdijenja: *“Otkrit će se Slava Gospodnja, i svako će tijelo vidjeti spasenje Boga našega.”*

U božićnoj liturgiji i pobožnosti Isusovo je rođenje predstavljeno i kao povratak u raj iz kojega je čovjek istjeran zbog neposlušnosti Bogu. Tako jedna antifona za božićno bdijenje u istočnoj liturgiji o tome govori:

“Raduj se, Jeruzaleme, i svi vi što ljubite Sion, pridružite se našem slavlju. U ovaj se dan lome vjekovne verige Adamove osude, za nas se otvara raj, zgnječena je zmija te vidi kako ona što ju je nekada varala postaje Majkom Stvoritelja.”

Asocijaciju na izgubljeni raj i ponovni povratak u to blaženstvo kršćanska pobožnost predstavlja božićnim drvcom uz jaslice. Benedikt XVI. u božićnom drvcu vidi *“pristup središtu samoga božićnog otajstva ... jer to je stablo sada tu kao ponovno nađeno stablo života iz raja kojemu kerubini više ne*

brane pristup ... Isus je tu kao dijete, nejak, privlačan, Emanuel, Bog koji je dohvatljiv i kojega možemo osloviti s ti ... U djetetu Isusu prepoznajemo i primamo plod života. Božić nas, uz to, želi usmjeriti prema istini djeteta i istini ploda stabla života. Stablo djeteta Isusa koje nam to govori istodobno je i pokaznica: pojavak onoga koji je kruh života, očitovanje spasa. Ono je i križ te je stoga moglo postati oltarom. Dijete u rukama drži križ i trnovu krunu, znakove ljubavi koji potom drvo pretvaraju u križ, a križ u stol vječnoga života.

Umjesto zaključka

443

Kršćani su kroz vjekove uz svetkovinu Isusova rođenja stvorili veoma bogat vjernički ugođaj na mnogim područjima života. Time su pokušali izraziti vjernički doživljaj neizreciva otajstva utjelovljenja i rođenja Isusa Krista Sina Božjega. Zajedničko i pojedinačno vjerničko proživljavanje uspomene na tako veleban događaj i učvršćivanje osobne vjere u obiteljskim druženjima, sudjelovanjem u bogoslužju i pristupanjem svetim sakramentima.

Uz ozbiljnu i otajstvenu ponudu u službenoj liturgiji razvila su se i druga slavlja koja manje ili više pomažu intenzivnijem proživljavanju neizrecive tajne Isusova utjelovljenja i rođenja. Tu su, prije svih, međusobna darivanja, božićne jaslice, bogata trpeza, vesele božićne pjesme i popijevke, svečano ukrašeni trgovi i trajno rasvijetljeni izlozi trgovina ... Agresivna komercijalizacija tu često nalazi veoma pogodno područje za brzu zaradu, a toj potrošačkoj groznici nerijetko podlegnu i sami kršćani.

Da se ne bi podleglo toj jeftinoj promidžbi koja vanjskim blještavilom više skriva nego otkriva božićno otajstvo, potrebno je vjernički sudjelovati u zajedničkom bogoslužju i više ponirati u dubinu tako velika otajstva i proživljavati širinu njegova dometa. U tome su dragocjeno pomagalo službeni liturgijski tekstovi i asketska razmišljanja o božićnom otajstvu glasovitih crkvenih otaca. Ovi redci su napisani jedino s tim ciljem.

Neka nam Gospodin udijeli milost da se i nama ostvari ono što molimo u popričesnoj molitvi na božićnoj misi Zornici: *“Molimo te, Gospodine, daj nam živom vjerom spoznavati dubine toga otajstva i ljubiti ga još većim žarom srca!”*